

Türk Millî Mücadelesi Dönemi Hatay Mücadelesinde Bir Kırılma Noktası: Kuseyr Kongresi (1920)

Mahmut BOLAT
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
mbolat@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2276-6018

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1504098
Geliş Tarihi: 24.06.2024	Kabul Tarihi: 26.03.2025
Revize Tarihi: 02.08.2024	

Atıf Bilgisi

Bolat, M. (2025). Türk millî mücadelesi dönemi Hatay mücadelesinde bir kırılma noktası: Kuseyr Kongresi (1920). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 295-309.

ÖZ

I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti'nin artık burada olmayacağı söylemi ile Hatay halkını etkilemeye çalışan ve din kardeşliği temelinde, Fransız sömürgesi olmaksızın, bölgede kurulacak bir Arap hükümeti için beraberce çalışmaya Hatay halkını davet eden Hatay bölgesindeki Arap hükümeti yanlıları, yaptığı bu propagandalarla bir kısım Hatay halkını elde etmiştir. Fransız işgaline karşı ortak mücadele verildiği propagandası ile 1920 yılının temmuz ayına kadar devam ettirilen bu birliktelik, Halep'in Fransızlarca işgali karşısında Arapların tavrı ve Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinin anlaşılması üzerine iyice zayıflayarak kopma noktasına gelmiştir. Bu noktada, Hatay'daki nüfuzlarını kaybetmek istemeyen Hatay'ın Arap hükümeti yanlısı eşrafı, durumu kurtarmak amacıyla Kuseyr'in Ziyaret köyünde bir kongre yapmayı teklif etmişlerdir. Bu kongrede, Hatay'ın Fransızlara karşı direnemeyeceği söylemi ile halkı umutsuzluğa sevk etmeye çalışan ve en iyi çıkar yolun onlarla barış yapmak olduğunu söyleyen Arap hükümeti taraftarı eşrafa tepki büyük olmuş ve görüşleri reddedilerek bundan sonra Hatay'daki mücadelenin Arap hükümeti yanlılarından bağımsız olarak, TBMM Hükümetinin kontrolünde yapılması kararı alınmış ve yeniden bir yapılanmaya girilmiştir. Bu makalede, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi metodu kullanılmış ve Türk Millî Mücadelesi Döneminde, 1920 yılında Hatay'da düzenlenen yerel bir kongre olan Kuseyr Kongresi, arşiv belgeleri, telif ve tetik eserler kullanılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antakya, Hatay, Kuseyr Kongresi, Mustafa Kemal Paşa.

A Breaking Point in the Turkish National Struggle Period Hatay Struggle: Congress of Kuseyr (1920)

ABSTRACT

Supporters of the Arab government in the Hatay region tried to influence the people of Hatay by saying that the Ottoman Empire, which was defeated in World War I, would no longer be here, and invited the people of Hatay to work together for an Arab government to be established in the region, rather than being a French colony, on the basis of religious brotherhood. He captured some Hatay people through propaganda. This unity, which was maintained until July 1920 with the propaganda of a joint struggle against the French occupation, weakened and came to the point of breaking when the attitude of the Arabs against the French occupation of Aleppo and the real intentions of the supporters of the Arab government were understood. At this point, Hatay's pro-Arab government notables, who did not want to lose their influence in Hatay, offered to hold a congress in the Seyahat village of Kuseyr in order to save the situation. At this congress, there was a great reaction against the notables who were supporters of the Arab government, who tried to drive the people into despair by saying that Hatay would not be able to resist the French, and who said that the best way out was to make peace with them, and their views were rejected, and from now on, the struggle in Hatay should be carried out under the control of TBMM, independently of the supporters of the Arab government. It was decided to do this under the control of the company and a restructuring was initiated. In this article, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used and the Kuseyr Congress, a local congress held in Hatay in 1920 during the Turkish War of Independence, was evaluated using archive documents, copyrights and research works.

Keywords: Antakya, Hatay, Kuseyr Congress, Mustafa Kemal Pasha.

Giriş

I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti topraklarının gelecekteki durumuna yönelik aralarında çeşitli anlaşmalar yapmış ve bu anlaşmalar sürecinde Arap müttefiklerinin istekleri dikkate alınmayarak, ittifakın Avrupalı üyelerinin talepleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. İzlenen bu politikanın temel amacı; savaş sonrasında İtilaf Devletleri arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları önceden bir çözüme kavuşturarak, ittifakı güçlü kılmak olmuştur. Bu da İtilaf Devletlerine önceden toprak dağıtımını yapılarak sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü Avrupalı üyeler arasındaki en önemli sorunlardan biri Fransa'nın Ortadoğu'daki emellerinin, İngiltere ile Fransa arasında sürekli bir gerilim yaratmasıydı ki I. Dünya Savaşı sırasında Batı'da gerçekleşen savaşların ağır yükü altında, Ortadoğu'daki çıkarlarını doğrudan koruyamayan ve bunun yanında, bölgede giderek artan İngiltere etkinliğinden endişe eden Fransa'nın bu noktadaki endişelerini gidermek ve Ortadoğu'da olası bir İngiliz-Fransız çatışmasını önlemek amacıyla iki devlet arasında bir anlaşma yapılması planlanmıştır. Bu düşünce doğrultusunda yapılan Sykes-Picot Anlaşması ile de Fransa, Lübnan ve Suriye üzerinde doğrudan yönetim hakkına sahip olurken, İngiltere Bağdat'tan Hayfa ve Akka'nın da içinde bulunduğu bölgeye uzanan Güney Mezopotamya üzerinde haklar elde etmiştir. Ortadoğu'nun savaş sonrasındaki durumunun İtilaf Devletleri açısından belirlendiği bu anlaşma görüşmeleri sırasında ayrıca, Filistin ve kutsal topraklar üzerinde ise uluslararası yönetimin oluşturulması ve bu konuyla ilgili detayların savaş sonrasında konuşulması da kararlaştırılmıştır (Bolat, 2020a, ss. 146-147; Erdal, 2020, s. 92).

Bu süreçte Fransa ve İngiltere, Ortadoğu'daki emellerini gerçekleştirmek için buradaki toplulukları ve etkin kişileri bir araç olarak kullanmış ve çıkarları doğrultusunda kullandıkları kişilerden birisi de Mekke Emiri Şerif Hüseyin olmuştur. İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik ettikleri Şerif Hüseyin buna karşılık İngiltere'ye askeri işbirliği teklifinde bulunmuş ve Halifelik'in Türklerden alınarak kendilerine verilmesini ve Arabistan yarımadasında bağımsız bir Arap devleti kurularak kendi idaresine bırakılmasını istemiştir. Şerif Hüseyin şayet bu istekleri gerçekleşirse İngiltere'nin Bağdat ve Basra vilayetlerindeki çıkarlarını temin edeceği taahhüdünde bulunmuştur. İngiltere bu öneri karşısında, Arapların bağımsızlığını destekleyeceğini ve Halifelik'e, Arap ırkından birinin getirilmesi için de çalışacağı teminatını vermiştir. İttifak böyle bir içeriğe sahip olmasına rağmen, Arapların beklentisinin aksine, İngiltere ve Fransa kurulması düşünülen Arap devleti veya devletler konfederasyonunun bağımsız değil, kendilerine bağlı olarak kurulmasını tasarlamışlardır (Bolat, 2020a, ss. 147-148).

Bu politik oyunlar ve İngiltere ile Fransa arasındaki Ortadoğu'daki iktidar mücadelesi ile geçen süreçte, I. Dünya Savaşı sonlarında Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği diğer cephelerde savaş, durağan bir hal almışken, Suriye-Filistin Cephesinde olanca hızı ile sürmekteydi. İngiltere müttefikleri Fransa'ya karşı bir koz olarak kullanmak amacıyla -mütareke sonrasında Musul'u işgalindeki amaç gibi- bölgede kontrolü ele geçirmek istemiş, hatta bu amacına büyük oranda ulaşmıştır. Bu süreç içinde İngiltere, Türkiye'nin güneyinde Sykes-Picot Anlaşması ile Fransa'ya bırakılmış olmakla birlikte kendisinin işgal ettiği toprakları, 1919 Eylül'ünde yapılan Suriye İtilafnamesi ile Fransa'ya bırakarak, Musul'u elde etmiştir.

Bu süreçte, Mondros Mütarekesinin hemen öncesinde, General Allenby ile Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın komutasındaki İngiliz-Arap müttefik güçleri 19 Eylül 1918'de taarruz başlatmış ve bu taarruz sonucu Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına bağlı 4. ve 8. Ordular yenilgiye uğratılmış ve Suriye bölgesi büyük oranda bu müttefik güçler tarafından ele geçirilmiştir. İngiliz ve Araplardan oluşan müttefik güçlerin, Anadolu içlerine sokulmak amacıyla gerçekleştirdikleri bu cephede ilerleyişini, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına bağlı 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa durdurmuştur. Ordusuna zayıf verdirmeden birliklerini Halep'in kuzeyine çeken ve burada bir savunma hattı oluşturan Mustafa Kemal Paşa, 26 Ekim 1918'de Haritan'da, müttefik güçleri yenilgiye uğratmış ve bu zafer, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki son muharebesi ve başarısı olmasının yanı sıra ileride bu bölge için, Misak-ı Millî ile tespit edilen sınırları belirlemesi açısından

da önem kazanmıştır (Selek, 1968, ss. 25, 30; Abadan, 1972, ss. 87-88; Kemal, 2010, ss. 368-369; Bolat, 2020a, ss. 148-149).

Bu arada, I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri ile sürekli temas halinde olan Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kalkışan Araplar, Faysal önderliğinde Şam'a girmiş ve 7 Ekim 1918'de Suriye'de Arap hükümetini ilan etmişlerdir. Bununla yetinmeyen ve Arap hükümetinin sınırlarını daha da genişletmek isteyen Faysal, adamları ve Arap hükümeti yanlıları vasıtasıyla çevre şehirlerde de kendine bağlı hükümetler ilan edilmesini sağlamaya çalışmıştı ki bu şehirlerden birisi de Antakya olmuştur (Tekin (Haz.), 2009, s. 1). Bu doğrultuda Antakya'da 26 Ekim 1918'de Arap hükümeti yanlıları tarafından Faysal'a bağlı bir Haşimi ve Kureysi Arap hükümeti ilan edilmiş ve Antakya'nın son Osmanlı kaymakamı olan İbrahim Edhem Bey'de hükümet reisliğine getirilmiştir (Yerasimos, 2010, ss. 177-178; Türkmen, 1939, ss. 919-920; Tekin (Haz.), 2009, s. 1).

Bölgede yaşananlar, Hatay'da gerçekleştirilen mücadeleyi sadece Türk ve İtilaf güçleri arasında değerlendirmemek gerektiğini göstermektedir. Çünkü buradaki mücadelenin bir kolunu da, bölge halkı içerisinde yer alan Arap hükümeti yanlıları ile Osmanlı Devleti yanlıları arasındaki mücadele oluşturmıştır. Bu bağlamda, 20. yüzyılın başlarında Hatay'ın merkezi olan Antakya'da, eşraf sınıfına mensup başlıca iki zümre bulunmaktaydı ve bunlar, birincisi askeri şahısların oluşturduğu emniyet güçleri ve ikincisi de mezhebi olarak şeyh ve hocaların oluşturduğu sınıftır. I. Dünya Savaşı sırasında birinci grup mahalli hakimiyeti elinde tutmuş olmakla birlikte, ikinci gruba mensup olanlarda el altından Arap Milliyetçileri ile işbirliği yaparak halkı, Osmanlı Devleti ve Türklük aleyhine kışkırtmışlardır. Bu grup üyeleri Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılacağını düşünmüş ve Hatay'da bulunan muhaliflere de bu zihniyeti aşılama çalışmıştır. Bundaki amaç; savaş sonrası bu bölgede Osmanlı Devleti'nin olmayacağı düşüncesinden hareketle, bölgede bir Arap oluşum sağlamaktı ki bu doğrultuda, Osmanlı Devleti'nin savaştan mağlup ayrılması ve Mondros Mütarekesini imzalaması ile faaliyetlerini arttırmışlardır (Konuralp, 1970, ss. 4-6).

1. Dünya Savaşı Sonrası Bölgenin Durumu, İşgaller, İşgale Karşı Tepkiler

Suriye-Filistin Cephesi ve Hatay bölgesinde bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı Devleti temsilcileri ise mütareke arayışı içerisinde idiler. İstanbul Hükümeti, bir an önce mütarekenin yapılması ve akabinde yapılacak barış antlaşması ile savaşın Osmanlı Devleti'nde yarattığı yıkımdan en az zararla kurtulmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, Kut'ül Amare'de esir edilmiş olan İngiliz generali Townshend aracılığıyla Amiral Carlthorpe'a gönderilmiş, 1918'in Ekim ayı başlarında ise müttefikleri olan Almanya ve Bulgaristan gibi, İtilaf Devletleri nezdinde barış girişimlerinde bulunmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti bu girişimlerinde 1918 yılı Ekim ayı başlarında, önce İspanya ve daha sonra İsviçre aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a başvurmuş olmasına rağmen, zaman kazanarak Osmanlı Devletinden daha fazla toprak elde etmek isteyen İtilaf Devletlerinden Osmanlı'nın mütareke teklifine hemen bir geri dönüş yapılmamış, İtilaf Devletleri Osmanlı'nın mütareke teklifini Halep'in İngilizler eline geçmesinden sonra kabul etmiş ve mütareke görüşmelerine başlanmıştır. (Bolat, 2018, s. 78). Nihayetinde Osmanlı Devleti'nin beklediği mütareke, İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918 tarihinde yapılmıştır. Mondros Mütarekesinin yapılması sonrasında ise Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına atanan Mustafa Kemal Paşa, bu dönemden itibaren, Hatay ve çevresinin işgale uğramaması ve İtilaf güçlerinin Anadolu içlerine sokulmaması amacıyla, gerek yerelde ve gerekse de hükümet nezdinde girişimlerine başlamıştır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997, s. 117).

Mustafa Kemal Paşa, bu göreve atandığında, Alman subaylarının “*Artık harp bitmiştir*” şeklindeki değerlendirmeleri karşısında “*Onlar için harp bitmiş olabilir, bizim için yeni başlıyor*” demiştir. Bu söz yerelde Hatay için de önem kazanmıştır. Çünkü I. Dünya Savaşı sırasında kaybedilmemiş olmasına rağmen Mondros Mütarekesi sonrası anlaşmaya aykırı olarak işgale uğrayan bölge için o dönem Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılan ve ömrü boyunca sürdürdüğü ve aldığı tedbirler sayesinde, ancak ölümünden sonra 1939 yılında tamamlanan Hatay mücadelesi başlatılmıştır (Bolat, 2018, s. 83).

Mütarekenin hemen ertesinde Mustafa Kemal Paşa, bölgede yaşanan ve yaşanabilecek olaylara karşı birtakım tedbirler almıştır. Özellikle gençlerden oluşan bir ordu kurulması, jandarma güçlerinin takviye edilmesi, fazla ve terhis edilecek askeri kuvvetlerin elinde bulunan askeri teçhizatın Torosların kuzeyine nakli gibi faaliyetler, bir direnişe ve bu direniş için gerekli olan donanımın sağlanmasına ve de barış görüşmelerine gidecek Türk heyetinin elini güçlendirmeye yönelik alınmış tedbirlerdir (Bolat, 2018, s. 84).

Bu arada İtilaf kuvvetleri, Mütarekenin hemen ardından Hatay bölgesinde faaliyete geçmiş ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın 31 Ekim 1918 tarihli raporunda belirtildiğine göre İngilizler, 31 Ekim günü Reyhanlı'ya bir İngiliz subayı emrinde 100 kişilik bir müfreze göndermiş ve Reyhanlı'nın Arap hükümetine katıldığını ilan etmişlerdir. Bu gelişmelerle birlikte Antakya'da Faysal yanlılarının idareye el koyması ve çapulcuların faaliyetleri yüzünden halkın huzuru kaçmış ve can güvenliği kalmamıştır (Tekin, 2010, ss. 22-23). Bu arada Arap yanlılarının, Antakya'da hükümet kurdukları haberinin (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), DH.EUM.AYŞ.65.37/H.22.07.1337) alınması üzerine, Belen'de bulunan 41. Fırka merkezinden Antakya'ya bir alay gönderilerek şehir kuşatılmış ve Arap hükümeti yanlısı askerler silahsızlandırılmış ve hapsedilen Türkler serbest bırakılarak, Arap hükümeti girişiminin elebaşları hapsedilmiş (Tekin (Haz.), 2009, s. 2) olmakla birlikte olaylar durmamıştır.

Mondros Mütarekesi sonrası İstanbul Hükümeti ile yaptığı görüşmelerde, İtilaf Devletlerinin gerçek niyetleri konusunda Hükümeti uyaran ve İtilaf güçlerinin Mütarekeye aykırı olarak girişeceği eylemlere karşı gerekirse silahla mukavemet edeceğini, restleşmeye varan bir şekilde ifade eden Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın lağvedilmesi ile Grup Komutanlığı sırasındaki Osmanlı Hükümeti nezdinde yaptığı girişimlerinden bir sonuç elde edememiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2003, ss. 255-283; Bolat, 2020b, s. 978, Dinamo, 1975, s. 57; Orbay, 1993, ss. 173-174; Soyak, 2010, s. 90; Atay, 1999, ss. 11-13; BOA, BEO.4541.340546/H.02.02.1337).

Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa bölgeden ayrılmadan önce burada başlatılacak olan direnişe ve bir mücadele bilinci oluşturulmasına yönelik birtakım tedbirler almaktan da geri durmamıştır. Paşa'nın kararı netti. Türk orduları bölgeden çekilseler bile, bölge halkı tarafından bir direniş başlatılacak, fakat halk yalnız bırakılmayacak, yol gösterilecek ve yardımda bulunulacaktı. Bu düşüncesini Ali Fuat Paşa'ya şu sözleri ile açıklamıştır: *“Fuat, artık millet kendi haklarını kendi arayacaktır. Biz yalnız ona yol göstermeli ve elinden tutarak ona yardım etmeliyiz, tamamıyla kendi başına da bırakamayız onu”* (Dinamo, 1975, s. 33). Mustafa Kemal Paşa, yine bu düşüncesi doğrultusunda Adana'dan İstanbul'a hareket edeceği sırada Adana garında karşılaştığı Ali Cenani Bey'e de milletin teşkilatlar kurarak kendini koruması gerektiğini ve bunun için gerekli silahların bölge insanına kendisi tarafından sağlanacağını söylemiştir (Türkmen, 2000, s. 410). Ayrıca güvendiği subaylara da *“Gruplar halinde, çete savaşı için hazırlanın”* talimatını vermiştir (Kinros, 1994, s. 191).

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın lağvedilmesi ve 10 Kasım 1918'de İskenderun'dan askerin tahliye edilmesi sonrası, 12 Kasım 1918 tarihinde iki Fransız savaş gemisi İskenderun açıklarına demirlemiş ve iki gün sonra 14 Kasım 1918 tarihinde karaya birlikler çıkaran Fransızlar, önce İskenderun'u, ardından 15 Kasım 1918 günü de Belen'i işgal etmişlerdir (Konuralp, 1970, s. 12; Tekin (Haz.), 2009, s. 3). 27 Kasım 1918'de General Gouraud'ın yayınladığı bir kararname ile idari merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Reyhanlı ve Belen'i içine alan “İskenderun Sancağı”nı kuran (Pehlivanlı, Sarıay ve Yıldırım, 2001, s. 33; Sarıay, 2010, s. 367) Fransızlar, İskenderun ve Belen'den sonra 7 Aralık 1918'de Antakya'yı da işgal etmişlerdir (Melek, 1991, s. 2).

İşgal ettikleri toprakları kontrol altında tutmakta zorlanan Fransızlar, bu zafiyetlerini ortadan kaldırmanın yolunu, bölgede bir Ermeni devleti kurulacağı vaadiyle, tehcir yasası ile Dörtöl'dan Suriye'ye göç ettirilmiş olan Ermenileri tekrar bu topraklara döndürmede bulmuş ve bu Ermeniler vasıtasıyla Hatay'da kontrolü sağlamaya çalışmışlardır. Fransızların bu girişimi sonucu kısa zamanda Dörtöl'daki Ermenilerin nüfusu 12.000 kişiyi aşmış, Dörtöl'a yerleşen bu Ermeniler, Fransız işgal kuvvetlerinin de desteği ile Türklere karşı yoğun bir şekilde terör eylemleri başlatmışlardı ki yöre halkı da bu eylemlere karşı kendini koruma mücadelesine girişmiştir (Hatipoğlu, 2013, s. 323). Bu

anlamda ilk silahlı çatışma, 19 Aralık 1918’de Dörtöl’un Karakese köyünde meydana gelmiş ve bu çatışmada, Türk Millî Mücadelesinin ilk kurşunu Ömer Hoca’nın oğlu Mehmet (Kara) tarafından atılmıştır (Türk İstiklal Harbi IV’üncü Cilt Güney Cephesi (TİH), 2009, ss. 62-63; Hatipoğlu, 2013, s. 325; Tekin, 2000, s. 216).

Hatay Bölgesinde Fransız ve Ermenilerin ortaklaşa giriştikleri tedhiş ve katliamlara karşı bir araya gelen yöredeki Türkler, Kara Hasan (Kara Hasan Paşa) öncülüğünde Dörtöl, Asım Bey ve Dedebeyzade Hakkı Bey öncülüğünde Antakya, Tayfur Bey (Sökmen) ve arkadaşları öncülüğünde Reyhanlı bölgelerinde çeteler kurarak, Hataylıların işgale karşı mücadelesini başlatmışlardır (Tekin (Haz.), 2009, s. 5; Hatipoğlu, 2013, s. 329). Bu çetelerin yanı sıra, 1920 yılının Mart ayında Antakya’da Türkmenzade Ahmet Ağa başkanlığında kurulan “Antakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” bölgede işgale karşı mücadelenin teşkilatlanmasında önemli rol oynamış, Ağustos 1920 ortalarında Reyhanlı’da “Reyhaniye ve Havalisi Heyet-i Merkeziye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, Belen’de ise “Beylan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” kurulmuştur (Tekin, 2010, ss. 65-77).

Bunların yanı sıra bölge halkının, Osmanlı’ya bağlı kalmak için Osmanlı Hükümeti nezdinde girişimleri de devam etmiştir. Bu girişimlerden birinde, Reyhanlı nahiyesi belediye başkanı, genel meclis üyesi ve 21 eşraf, Osmanlı Sadrazamına gönderdikleri bir dilekçe ile Osmanlı Hükümetine başvurmuşlardır. 15 Haziran 1919 tarihli dilekçede; Mondros Mütarekesini takiben Osmanlı birliklerinin Reyhanlı’dan çekilmesiyle, Amik Ovasını da içine alan bölgenin bir kısmının Arap aşiretleri tarafından yağmalandığını, bölge halkının Osmanlı Hükümetine bağlı olduğunu ve Arap hükümeti ilanına engel olmayı başarmakla birlikte bölgenin Fransızlarca işgal edildiğini bildirmişlerdir. Bununla birlikte bölgenin hala Arap hükümeti yanlılarının tehdidi altında olduğu vurgulanmış ve Reyhanlı nahiyesinin nüfusunun Türkler ve Çerkezlerden oluştuğunu ve coğrafi ve etnik olarak Türkiye’nin ayrılmaz bir parçası olduklarını belirterek, Osmanlı kalmak istediklerini ifade etmiş ve bu amaçlarına ulaşabilmek için de Osmanlı Hükümetinden gerekli adımları atmasını talep etmişlerdir (BOA, HR.SYS.2709.11/H.15.06.1335).

Bu arada, I. Dünya Savaşı sırasında sınırları temellerinden bozulmuş olan Avrupa’ya yeni bir düzen vermek ve yenik devlere imzalatılacak barış şartlarını görüşmek üzere Paris Barış Konferansı açılmıştır.

Paris Barış Konferansı devam ederken, Osmanlı’dan ayrılarak kendi yönetimlerini kurması düşünülen azınlıkların hak iddia ettiği topraklarda, yerinde incelemeler yapmak ve bölge halklarının eğilimlerini belirlemek üzere bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda, 1919 yılı Temmuzunda, ABD, bölgeye bir komisyon göndermiştir. Amerikalı Charles R. Crane ve Henry C. King başkanlığında oluşturulduğundan “King-Crane Komisyonu” adını alan bu komisyon, 13 Temmuz 1919 günü İskenderun’a gelmiştir. Komisyonun, Sancakta bulunan her cemaat ve her eğilimle yaptığı görüşmelerde, Amerikan mandası isteyen çıkmamış, Hristiyan gruplar Fransız idaresini, Araplar ve Şerif Hüseyin yanlıları Arap hükümetini, Antakya, Belen ve Reyhanlı’dan gelen Türklerin temsilcileri ise Türk idaresini istediklerini belirtmişlerdir. Bölgedeki Protestan misyonerler tarafından yönlendirilen komisyon başkanı Türklere, İskenderun ve Antakya Türklerinin bir kısmının Fransız, bir kısmının Şerif Hüseyin idaresini istediklerini, Türk idaresi isteyenlerin azınlıkta kaldığını, dolayısıyla Fransız veya Şerif Hüseyin idaresinden birini tercih etmeye mecbur olduklarını söylemiştir. Türkmenzade Ahmet Ağa, Türk idaresinden başka bir idare istemediklerini tekrarladığında, komisyon başkanı, bundan sonra burada Türk idaresinin olamayacağını dolayısıyla da Fransız ve Arap idarelerinden birini seçmek zorunda olduklarını yinelemiş, bunun üzerine Ahmet Ağa komisyon başkanına gayet net bir karşılık vermiştir: “*Türkler bize gelmezse biz Türklere gideriz*” (Tekin (Haz.), 2009, s. 4).

2. Kuseyr Kongresine Giden Süreç

Hatay bölgesinde bu gelişmelerin yaşandığı sırada, henüz Fransızlar tarafından işgal edilmemiş olan Halep’te, 1919 yılı Kasım ayında müstakil bir Arap idaresi mevcuttu. Fakat olası bir

Fransız işgaline karşı Halep'teki bu mahalli idarenin karşı koyacak bir gücü bulunmadığından, Fransız işgalini önlemek ya da mümkün olduğu kadar geciktirmek için farklı bir çare düşünülmüştü. Halepliler, Hatay Türklerinin Fransız işgaline tahammül edemediklerini ve işgale karşı mücadele azminde olduklarını biliyorlardı. Bu durum iki tarafın menfaatlerini kimi noktalarda birleştirmiş olduğundan, Halep hükümeti ile bazı Hataylılar arasında bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmaya göre; Hatay ileri gelenleri Fransızları ülkeden çıkarmak için Hatay halkından kurulacak çete teşkilatına önyak olacak, Halep'teki Arap mahalli idare de onlara para ve silah yardımıyla bulunacaktı (Türkmen, 1939, ss. 968-969). Halep'teki mahalli idare ile anlaşmayı yapan Hataylılar, Halep idaresinin anlaşmadaki gerçek amacının farkına varamayarak, bu anlaşmanın yapılmasında bir beis görmemişlerdi. Halep'teki mahalli idare de kendileri gibi Müslüman olduğuna göre, Fransız işgaline karşı Müslümanlar güçlerini birleştirebilir ve ortak mücadeleye girişebilirlerdi.

Bu arada, Paris Barış Konferansında İtilaf Devletleri'nin yoğun tartışmalarına sahne olan Ortadoğu meselesi daha fazla müzakere gerektirmiş ve ancak 1920 yılı Nisan ayında yapılan San Remo Konferansı'na kadar devam eden görüşmeler sonunda, Ortadoğu topraklarının geleceği konusunda fikir birliğine varılabilmektedir. San Remo Konferansı'nda alınan kararlara göre ve aslında daha önce Fransa ile İngiltere'nin bu topraklar için aralarında yaptıkları anlaşmaya uygun olarak Arap eyaletleri, Osmanlı yönetiminden alınarak "manda" adı verilen birimlere bölünmüş ve İngiltere ile Fransa'nın koruyuculuğuna bırakılmıştır. Buna göre Suriye bölgesi de Fransızların payına düşmüştür (Cleveland, 2008, ss. 183, 185).

Bu kararın ardından Suriye'de yönetimi ele alan Fransa, öncelikle manda bölgesinde kendisine bağlı birkaç devlet kurmuştur. Buna göre bölgenin tamamı; Etat de Grand Liban (Büyük Lübnan Devleti), Etat des Alaouites (Aleviler Devleti), Etat de la Montagne Druze (Dürzi Devleti), Etat d'Alep (Halep Devleti) ve Etat de Damas (Şam Devleti) şeklinde bölünmüştür. Ayrıca Halep Devleti içinde bulunan İskenderun Sancağına özerklik verilmiştir (Schmidinger, 2016, ss. 56-57).

San Remo kararları, bağımsız bir devlet olacaklarını bekleyen Suriye'de tepki ve şaşkınlıkla karşılanmıştır. Hükümetteki Arap Milliyetçileri, Faysal'ı İtilaf Devletleri'ne karşı meydan okumaya davet ederken, daha ihtiyatlı olan hükümet üyeleri ise hem Fransız isteklerini tatmin edecek hem de Suriye krallığını devam ettirecek bir uzlaşma yolu aranması tavsiyesinde bulunmuşlardır. İki arada kalan Faysal, Beyrut'ta bulunan Fransız komutanı General Gouraud'la pazarlığa girmeye çalışmış ancak Gouraud, böyle bir anlaşmaya yanaşmamış ve hatta birliklerine Suriye üzerine yürüme emri vermiştir. "Meyselun Savaşı" adı verilen savaş sonucu Arap orduları yenilgiye uğratılmış, Faysal'ın kurduğunu ilan ettiği Arap Devleti ortadan kalkmış ve bu durum Suriye'de, Fransızların konumunu daha da sağlamlaştırmıştır (Köylü, 2017, s. 35; Cleveland, 2008, ss. 186-187).

I. Dünya Savaşı sırasında sözde kendilerine bağımsız bir devlet kuracakları hayaliyle İtilaf Devletleri ile hareket ederek Türklerle mücadeleye girişen, fakat aslında İtilaf Devletleri çıkarına hizmet etmiş olan Araplar, 23 Temmuz 1920'de Halep'in Fransızlar tarafından işgali ve akabinde Meyselun Savaşı sonucu Faysal'ın Arap Devleti'nin 24 Temmuz'da yıkılması üzerine büyük bir hayal kırıklığına uğramış ve bundan sonra Fransız işgal idaresine karşı mücadeleye girişmişlerdir.

Bu arada yerelde Hatay bölgesinde, olaylar farklı bir şekilde cereyan etmiştir. Fransızların bölgeyi ellerinde tutmak amacıyla gerçekleştirdiği propagandalar sürmekteydi. Antakya ve civarında Arap hükümeti yanlısı eşrafi kolayca elde etmeleri, Hatay Müdafaa-i Hukukçuları ve Türkçülük cereyanı için başlangıçta çok tehlikeli görülmemişti, çünkü Hatay'da bu eşrafın büyük bir nüfuzu kalmamıştı. Bunlardan Asi vadisindeki Fransızların Alevi olarak nitelendirdikleri Nusayri köyleri zaten Fransızların nüfuzu altındaydı. Kuseyr tarafında bulunan Arap hükümeti yanlılarının köyleri ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Türkçülük propagandası altında, Fransızların elinden çıkmak üzere idi. Fakat beklenenin aksine Arap hükümeti yanlıları ile Fransızların birleşmesi, Türkçülük cereyanı için büyük bir tehlike olmuş, bunun üzerine Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de ihtiyat zabitlerini, çetelere katarak faaliyete geçirmiştir. 1920 Temmuz'unda ihtiyat zabitleri, çetelere katıldıktan sonra Türkçülük hesabına propaganda yapmaya başlamış ve Arap hükümeti yanlıları ile mücadele etmiştir. Arap hükümeti yanlısı eşrafın Fransızlarla işbirliğini ve yöredeki haksız uygulamalarını, Müdafaa-i Hukuk

propagandacıları çok iyi kullanmışlardır. Bir taraftan çete üyelerine bunların gerçek niyetleri anlatılmaya çalışılırken, bir taraftan da Anadolu'daki Kuva-yı Millîyeyi ve onun hedeflerini izah etmeye başlamışlar ve kısa süre içerisinde bu propagandalar etkisini göstermiştir (Türkmen, 1939, s. 994).

Hatay'ın Arap hükümeti yanlıları, San Remo sonrası Arapların beklentisinin aksine, Suriye'de Fransızların manda idaresini kurması ve Suriye'de kurulan Arap Devletinin yine Fransızlar tarafından yıkılmasına rağmen, çıkarlarını temin için -tıpkı Faysal'ın Arap Devleti'nin yıkılması sonrası daha ihtiyatlı kişilerin hem Fransız isteklerini tatmin edecek hem de Suriye krallığını devam ettirecek bir uzlaşma yolu aranması tavsiyesinde olduğu gibi- Fransızlarla iş birliğini tercih etmişti. Sözde, Fransız işgaline karşı mücadele ettikleri imajını vererek etkilemeye çalıştıkları Hataylıları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış, yaptıkları propagandalar ile onları Fransızlarla mücadeleden vazgeçirerek, Fransızların kendilerine bahşedeceği şartlar içerisinde bölgede nüfuzlarını devam ettirme çabası içerisinde girmişlerdir.

Yaptıkları propagandalar ile tıpkı bölge Türklerine Fransız veya Şerif Hüseyin idarelerinden birini seçmeye mecbur olduklarını söyleyen King-Crane Komisyonu başkanının yaptığı gibi, Türklerin önünde Fransız ya da Arap idaresi şeklinde iki seçenek olduğunu söyleyen ve Fransız idaresinden din kardeşliği temelinde Arap idaresini seçmeye yönlendiren Hatay'ın Arap hükümeti yanlısı eşrafı, bir kısım Hatay halkını etkilemişti. Bu kesim, Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinden habersiz, sözde ortak tehdide karşı mücadele ediliyor düşüncesi ile onlarla iş birliği içerisinde girmişlerdir. Ancak bu durum çok uzun sürmeyecek ve gerek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin propagandaları ve gerekse de Halep'in işgalinde Arapların gösterdiği tutum, Hatay'ın Arap hükümeti yanlısı eşrafının gerçek niyetini ortaya çıkaracaktır.

İşte bu dönemde türlü aldatmacalarla Hatay halkını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışan Arap hükümeti yanlısı eşraf, Halep'in işgali sırasında sözde Halep'in yardımına gidiliyor görüntüsü vererek, Faysal adına hareket eden Asım Bey'le birlikte, Kuseyr çetelerini Halep'e doğru harekete geçirmişlerdir. Asıl gayeleri, Kuseyr'de memnuniyetsizlik içerisinde bulunan çetelerin bu memnuniyetsizliğini, Halep'e yardıma gidiliyor aldatmacası ile ortadan kaldırmaktır. Çünkü Halep'in Fransızlar tarafından işgali haberi Kuseyr'e geldiği vakit çetelerin Arap eşrafı büsbütün saymamaları, hatta aleyhlerinde bir ayaklanmaya kalkışmaları olası idi. İşte bu durumu önlemek için çete üyelerini toplayan Arap hükümeti yanlısı eşraf, Narlıca'dan hareketle İdlip yolu ile bir gösteri yürüyüşüne başlamışlardır. Asım Bey'in kumandasındaki çeteler, akşama doğru Mukabrus köyüne varmıştır. O gece orada kalınacak ve Kuseyr köylerine dağılmış olan çete üyeleri de burada onlara katılacaktı ki gece yarısından itibaren Kuseyr yaylasının her tarafından silahlı köylüler gelip Mukabrus'ta toplanmaya başlamışlardır. Çetelerin burada toplanmasından sonra İdlip'e doğru yürüyüşe geçilmiştir. Faysal bayrağının arkasında yürüyen bazı müfrezelerin başında Hataylı ihtiyat zabıtları da bulunuyordu. Son günlerde çetelerin kendisinden yüz dönderdiğini hisseden Asım Bey, yolda kafilenden ayrılmış ve bu ayrılış da çeteye karışmış olan Müdafaa-i Hukuk elemanları için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Müdafaa-i Hukuk elemanları bu fırsatı kaçırmayarak, çete üyelerini kafilelerin önünde yürüyen birkaç Arap reis aleyhine isyana teşvik etmiş ve çete üyelerine Türkçülük hedefi açıklanarak, benimsetilmeye başlanmıştır (Türkmen, 1939, s. 995).

Bu sırada çete kuvvetleri İdlip şehrine varmışlardı. Uzaktan, şehrin dışına çıkmış çeteleri bekleyen bir kalabalık görünüyordu. Bunlar güya Arap mücahitleri zannedilen, Türk çetelerini karşılamaya çıkan İdlip eşrafı idi. Kafiye şehre yaklaşınca baştaki Arap reisler gruptan ayrılarak onlarla görüşmeye gitmişlerdir. Bu sırada Halep'in Fransızlarca işgali haberi gelmiş ve bu haber farklı şekillerde çete üyeleri arasında yayılmıştır. Halep eşrafının Fransızlardan rüşvet alarak memleketi sattıklarını söyleyenler olduğu gibi, Arap askerlerinin silahlarını hile ile toplamışlarda, şehri öylece Fransızlara teslim etmişler diyenler de vardı. Bu fırsatı kullanan Müdafaa-i Hukuk üyeleri, çeteleri toplayarak onlara propaganda nutukları vermeye başlamışlardır. Bu nutukların özeti şöyle idi: İdlip girişinde toplanan kalabalık, Fransızların adamlarıdır, bunlar başımızdaki Araplarla pazarlığa girmişlerdir. Maksatları sizi harpten alıkoymak ve silahlarınızı toplayıp Fransızlara teslim etmektir ve bunun için Fransızlardan elli bin altın rüşvet almışlardır. Bu nutuklar etkili olmuş ve çeteler arasında

homurtular başlamıştır. Bu sırada İdlip eşrafı ile görüşen Arap reisler, kurgulanan plana göre güya Halep'in işgalini onlardan haber almış gibi çetelere karşı üzgün görünmüşlerdir. Çete üyelerine artık Halep'e gidilmesine gerek kalmadığını söyleyen ve İdlip'ilerin kendilerini bir iki gün misafir etme tekliflerini ileten Arap eşrafın bu tavrı, çete üyelerinde oynanan oyun konusunda hiç şüphe bırakmamıştır. Ahali galeyana gelmiş ve kafilenin önündeki Arap bayrağı yere atılmış, çete üyeleri büyük bir hiddetle Arap hükümeti yanlılarına isyan etmişlerdir (Türkmen, 1939, s. 996).

Halep, Araplar tarafından mücadele etmeksizin Fransızlara teslim edilmişti. Arap hükümeti yanlısı eşraf bunu bilmesine rağmen, Fransız işgaline karşı sonuna kadar mücadele etmek azminde olan Türk çeteleri üzerindeki nüfuzlarını kaybetmemek ve onları amaçları doğrultusunda yönlendirmek için güya kendilerinin de Türk çeteleri ile aynı düşüncede olduğunu göstermek amacıyla böyle bir oyun tasarlamışlardır. Amaç, Müdafaa-i Hukuk elemanlarının söylediği gibi çeteleri mücadeleden vazgeçirmek ve kendi çıkarları doğrultusunda Fransızlarla anlaşmaktır.

Fakat Arapların planı tutmamıştı. Durumun ciddiyetini gören Araplar oradan ayrılmış, Arap bayrağını yere atan Kuseyr çetelerine mensup Türkler, ceplerinden kırmızı mendil çıkararak silahlarının ucuna asmış ve “*Yaşasın Türklük, Yaşasın Mustafa Kemal Paşa*” diye bağırarak İdlip girişinden geri dönerek, Kuseyr yaylasına doğru ilerlemeye başlamışlardır. Daha birkaç saat evvel Arap bayrağı arkasında yürüyen kafilenin bu tutumu, Hatay Millî müdafaa hareketinde bir dönüm noktası olmuştur (Türkmen, 1939, s. 997).

Sonuçta, bu döneme kadar Fransız işgaline karşı sürdürülen mücadelede, zaman zaman onları yönlendiren Arap yanlılarının etkisinde kalan Türklerden oluşan çeteler, Arapların ikili oynayarak, Fransızlarla iş birliği yaptıklarını görmeleri üzerine onlardan soğumuş ve Türk çeteleri, Türklük bilinci ile Türk Millî hedefleri doğrultusunda birleşmişlerdir. Bu sırada Antakya'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Maraş'ta Türk kolordusunun kurulduğu haberini yaymış ve bu haberin sevinciyle çetelerin karargâhı olan Narlıca ile Antakya çarşıları Türk bayrakları ile süslenmiştir (Tekin, 2010, ss. 74-75).

Olayların bu şekilde gelişmesi üzerine bölgedeki Arap hükümeti yanlıları, bundan sonra yapılacakları saptamak üzere Kuseyr bölgesindeki Türk ve Arap ileri gelenlerine, Kuseyr'in Ziyaret köyünde bir kongre yapmayı teklif etmişlerdir (Hatipoğlu, 2013, s. 333).

3. Kuseyr Kongresi ve Sonuçları

Fransızların Halep'i işgali karşısında, Faysal hükümeti hiçbir direniş göstermeden Fransızlara teslim olmuş, Arapların bu tavrına karşın Türkler bu işgali kabul etmemiş ve tepki göstermişlerdi. Arapların işgale ve işgalcilere karşı bu tutumu sonrasında, artık Türk ve Arap direnişçilerinin beraber hareket etmesi mümkün görünmüyordu. Bu durum üzerine bölgenin Türk ve Arap ahalisinin bir kongre toplayarak kesin olarak alınacak kararlara göre bundan sonraki rotalarını çizmeleri bir zorunluluk haline gelmişti.

İtibarlarını ve güvenilirliklerini kaybetmiş olmakla birlikte Arap hükümeti yanlısı eşraf, son bir çare olarak durumu kurtarmak ve kendi çıkarları doğrultusunda bölge halkını yönlendirmek için, Kuseyr'de bir kongre toplamaya karar vermiş ve her tarafa adamlar göndererek Kuseyr köy ağalarını ve çete üyelerini Ziyaret köyüne davet etmişlerdir. Ertesi gün Ziyaret köyü tepesinde büyük bir halk kitlesi toplanmıştır (Türkmen, 1939, s. 997).

Toplanan kalabalığa önde gelen Arap yanlılarından biri konuşma yaparak, Halep'in Fransızlarla sulh yaptığını anlatmış ve Kuseyr'de kendilerinin ne yapacağını sormuştur. Diğer Araplar ve bazı hocalar da “*Halep gibi bitmez tükenmez silahları olan büyük bir vilayet, Fransızlarla sulh yapar da biz nasıl mücadele ederiz, biz de Fransızlarla sulh yapalım*” tarzında konuşmalar yapmışlardır (Tekin, 2010, s. 75). Arap yanlılarına göre Antakya ahalisi Fransızlarla böyle bir mücadeleye girecek durumda değildi. Bu görüş ima edilerek bu durum karşısında ne yapılması gerektiği Kuseyr temsilcilerine sorulmuş ve Arap yanlıları, kendileri için en makul hareketin Fransızlarla sulh yapmak olduğunu belirterek, halkı yönlendirmeye çalışmışlardır. Önceden organize

edilmiş hocalarda bu telkinde bulunmuşlardır. Amaç bu kongre ile çeteciliği lağvetmektir. Fakat Arap yanlılarının bu planı tutmamış (Türkmen, 1939, ss. 997-998) daha ilk nutuk bitmeden halk arasında heyecan başlamıştır.

Arap hükümeti yanlıları, silahlı mücadelenin sona erdirilerek Fransızlarla sulh yapılmasını önermiş, böylece kongreyi kendi amaçlarına göre yönlendirerek çeteciliğe son verdirilmesini, bu sayede de Türklerin saf dışı bırakılmasını amaçlamışlardır. Ancak bu teklif, kongreye katılanların büyük çoğunluğu tarafından tepki ile karşılanarak reddedilmiştir. Bu tepki üzerine oluşan fırsatı değerlendiren ihtiyat zabiti Cevat Bey kongreye katılanlara hitaben yaptığı konuşmasında: *“Ağalar, eğer Halep sükût ettiyse bize ne, zaten Halep’in bize bir yardımı mı dokunuyordu? Silah ve cephanelerimizi kendi paramızla bize sattıklarını cümlemiz biliyoruz. İşte soydaşlarımız Türkler, Maraş’ta Millî Kuvvetler teşkil edip Hassa’ya kadar ilerlemişlerdir. Biz esasen Türk gayesi için çalışıyorduk. Halep’e arka vermekliğimiz silah ve cephane temin etmek içindi. Kuvvetlerimizi dağıtıp maneviyatımızı bozmadan Maraş’a bir heyet gönderelim ve Mustafa Kemal Paşa’nın zabitlerinden talimat alalım”* sözleriyle Halep’in Fransızlarca işgal edilmesinin Antakya, Kuseyr ve Amik bölgelerinde sürdürülen mücadeleye engel teşkil etmeyeceğini ve asıl desteğin gittikçe güçlenen Maraş Kuva-yı Millîyesi’nden alınması gerektiğini vurgulamıştır. Cevat Bey’in bu konuşmasının yanı sıra halktan Hamza ve Yusuf Ağa’nın konuşmaları da çok etkili olmuş ve büyük kabul görmüştür (Tekin, 2010, s. 75; Hatipoğlu, 2013, s. 333).

Hakikaten de Halep’teki mahalli idare, Hataylılarla 1919 yılı sonunda Fransızlara karşı yaptığı anlaşmadan beri, Hatay’daki çetelere karşılıksız yardımda bulunmamış ve hatta Hataylıların kendi paraları ile aldıkları silah ve cephane satışından büyük paralar kazanmıştı. Hatay’ın Arap hükümeti yanlısı eşrafı da başından sonuna kadar bu teşkilatı istismar etmekten başka bir şey yapmamış ve her fırsatta teşkilatı, bölgedeki nüfuzlarını tahkim ve rakiplerinin bertaraf edilmesine bir alet olarak kullanmışlardı (Türkmen, 1939, ss. 976-980).

Yaşanan bu gelişmeler üzerine, Hatay’daki Kuva-yı Millîyeciler açısından en doğru yolun, Maraş’taki II. Kolordu ile temasa geçilmesi ve bölgedeki Millî kuvvetlerin buradan alınacak talimatlara göre düzenlenmesinin olduğu anlaşılmıştır. Cevat Bey’in yaptığı konuşma sonrası Kongre katılımcıları arasında heyecan daha da artmış ve Cevat Bey’in yaptığı teklif üzerine kabul diye bağırılmışlardır. *“Yaşasın Mustafa Kemal, Yaşasın Türklük”* sloganları Kuseyr yaylasından yükselmeye başlamıştır (Tekin, 2010, s. 75; Hatipoğlu, 2013, s. 333).

Kongreye katılanların büyük çoğunluğu tarafından bölgedeki Millî direnişin, bundan sonra Maraş Kuva-yı Millîyesine bağlı olarak yürütülmesi noktasında görüş birliğine varılmış ve bu görüş karara bağlanmıştır. Artık bundan sonra Hatay Türkleri, Fransızlara karşı yapılacak mücadeleyi Araplardan bağımsız olarak yapma kararı almışlardır. Yine kongrede alınan Maraş’a bir heyet gönderilmesi kararı doğrultusunda da on kişilik bir heyet oluşturulmuş ve bu kişilere 100 altın harcırah verilerek Maraş’a gönderilmişlerdir. Kongreden beklentileri boşa çıkan Arap yanlıları kongrede alınan kararı desteklemediğinden, bölgedeki Kuva-yı Millîye üzerindeki Arap etkisi sona ermiştir. Kuseyr Kongresi, bölgedeki direniş hareketinin Arap tesirinden sıyrılarak tam olarak TBMM Hükümeti etkisine girmesinin başlangıcı olmuş ve bölgedeki mücadele üzerindeki kontrolün tamamen Ankara’nın eline geçmesine zemin hazırlamıştır. Bu tarihten itibaren bölgedeki Türk Kuva-yı Millîyesi yeniden bir yapılanmaya gitmiş, yapılacaklarla ilgili Maraş’taki II. Kolordu ile temasa geçilmiştir. II. Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey de buradaki güçlerin takviye edilmesi ve maddi destek yapılması gerekliliğini, TBMM Hükümeti’ne bildirmiştir. Buna cevaben TBMM Hükümeti; Antakya ve Kuseyr yöresinde yürütülen mücadelenin yakından izlendiğini ve Yüzbaşı Bedri Bey’in buradaki kuvvetleri idare etmek üzere bölgeye gönderildiğini bildirmiştir (Tekin, 2010, ss. 75-76; Hatipoğlu, 2013, s. 334).

Sonuç olarak, Hatay mücadelesine yön veren kişilerin katılımı ile organize edilen bu Kongrede, Arap hükümeti yanlısı eşraf çatışmaların durdurulması, çeteciliğin lağvedilerek Fransızlarla barış yapılmasını önerirken, Türk Hükümeti yanlıları ise mücadelenin TBMM’nin kontrolünde sonuna

kadar sürdürülmesi yönünde görüş belirtmişler ve bu görüş, Kongreye katılanların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilerek, karara bağlanmıştır.

Bu kongre rutin olarak yapılan idari kongrelerden (vilayet, kaza kongreleri), yani bir iktidar, bir güç merkezi olma iddiası taşımayan kongrelerden farklı özelliğe sahiptir ve kongre sonrasında Türk Hükümeti yanlıları, Fransızların ve Arap hükümeti yanlılarının emperyalist saldırı ve tehdidi karşısında örgütsel ve yapısal bir güç oluşturmuşlardır.

Yine, Kuseyr’de Hatay’ın Türk ve Arap temsilcileri tarafından gerçekleştirilen bu kongre, Bülent Tanör’ün ifade ettiği gibi kongre kavramından beklenen özelliklere sahipti, yani; Hatay bölgesindeki direnişi temsil gücüne, bölgenin siyasi ve idari geleceğiyle ilgili kararlar alma yetkisine sahip kişiler tarafından organize edilmişti (Tanör, 2016, ss. 94-95) ki bu kongre sonrası Hatay mücadelesi yeniden bir yapılanmaya girmiş ve TBMM Hükümeti yanlıları, Arap etkisinden uzak, TBMM’nin kontrolünde bölgesel direnişi örgütlemişlerdir.

Bu doğrultuda, Kuseyr Kongresi’nden sonra buradaki kuvvetleri idare etmek için TBMM tarafından bölgeye gönderilen Yüzbaşı Bedri Bey, 21 Aralık 1920 günü Kuseyr bölgesine geçmiş ve hareket merkezi olarak tespit ettiği Büyükbucur’ta, kuracağı teşkilatın esaslarını belirleyerek işe koyulmuştur. Bedri Bey’in bölgeye gelerek idareyi ele alması, Hatay’daki mücadeleye büyük güç katmıştır. Bedri Bey’in bölgedeki Kuva-yı Millîye birliklerini yeniden örgütleyip düzene sokarak güçlendirmesi üzerine Fransızlar, bölgedeki kuvvetlerini takviye etmişler, bununla birlikte Fransızların bölgede tam bir hakimiyet sağlamak amacıyla giriştikleri her eylemde karşılarında hep Kuseyr’de örgütlenen bu birlikleri bulmuşlardır (Hatipoğlu, 2013, ss. 335-336).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

II. Meşrutiyet dönemi Türkçeye girmiş olan “kongre” kavramı, genel tanımıyla bugün kullanılan “briefing” sözcüğü gibi hemen her türden toplantılara verilen bir ad olmuştur. Kongre deyimiyile kastedilen, Bülent Tanör’ün “Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)” adlı eserinde de belirttiği gibi; *temsili güce sahip, ülkenin ya da bölgenin siyasi ve idari geleceğiyle ilgili kararlar alan, bunların gerçekleşmesini sağlamak için gerekli yapıları kuran organizmalardır*. Buna göre çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere 20. Yüzyılın başlarında Hatay halkından aldığı salâhiyetle halkı yönlendirme gücüne, halkın ve şehrin siyasi ve idari geleceği ile ilgili kararlar alma yetkisine sahip, Hatay’ın merkezi olan Antakya’da eşraf sınıfına mensup başlıca iki zümre bulunmaktaydı. Bunlar, birincisi askeri şahısların oluşturduğu emniyet güçleri ve ikincisi de mezhebi olarak şeyh ve hocaların oluşturduğu sınıftı. Bu sınıflar farklı amaçlar taşımakla birlikte, Bülent Tanör’ün de ifade ettiği gibi bir kongreden beklenen; temsili güce sahiptiler ve bölgenin siyasi ve idari geleceğiyle ilgili kararlar alıp, bu doğrultuda yapılanmaya gitmişlerdir ki bunların 1920 Temmuz’unda Kuseyr’de yaptıkları toplantının da bu bağlamda bir kongre özelliği taşıdığı görülmektedir.

Yine Tanör’ün belirttiği üzere, yerel girişim ve kongrelerin öncülüğünü yerel önderler diyebileceğimiz kişiler yapmıştır. Örgütlenmelerin başını çekenler sivil ya da asker aydınlar, ulema, eşraf, tüccar ve esnaf gibi sınıflardır ki Kuseyr Kongresine Hatay eşrafı, köy ağaları, kuva-yı Millîye üyeleri, ihtiyat zabıtları gibi Hatay’da işgale karşı direniş için örgütlenmenin başını çekenler katılmış ve Hatay adına karar almışlardır. Bunlar, işgal karşısında ne yapılması, nasıl yapılması gerektiğine karar veren örgütsel bir güç olmuşlardır. İşte Kuseyr Kongresi de bölgesel direnişi örgütleyen Hatay halkının temsilcilerinin -yerel inisiyatiften doğmuş Anadolu’da gerçekleştirilen diğer bölgesel kongreler gibi- yerel bir kongresi olarak görülmesi gereklidir.

Bu bağlamda, Kuseyr Kongresine giden süreçte, I. Dünya Savaşı’nda işgal edilmemiş olmakla birlikte, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası, Mütarekeye aykırı olarak işgal edilen Hatay’da halk kendini savunmak, işgalden kurtulmak amacıyla kuva-yı Millîye birlikleri, müdafaa-i hukuk dernekleri kurup mücadeleye girişmekle birlikte, yoğun bir şekilde Arap hükümeti yanlılarının propagandalarına da maruz kalmıştır.

Arap hükümeti yanlıları bu propagandalarında kullandıkları, Osmanlı Devleti'nin artık burada olamayacağı söylemi ile Hatay halkını yönlendirmeye çalışmışlardır. Her ne kadar kurdukları çeteler vasıtasıyla işgale karşı direnişe geçmiş olmakla birlikte Hatay Türk-Müslüman ahalisinin bir kısmı bu propagandaların etkisinde kalmıştır.

Bu propagandaların etkisi ile din kardeşliği temelinde, Fransızlarsa Arap hükümetini tercih eden bu kesim, Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerini göremeden onların çıkarlarına hizmet etmişlerdir. Yaşanan süreç içerisinde, zaman zaman Arap hükümeti yanlılarının niyetlerinden şüphe duyulmakla birlikte, Fransız işgaline karşı ortak mücadele verildiği duygusu ile devam ettirilen bu birliktelik, 1920 yılının Temmuz ayına kadar sürmüştür. Bu tarihte Halep'in tek kurşun atılmadan Fransızlara teslimi ve hatta Arap askerlerinin aldıkları rüşvetle silahlarını teslim ederek Halep'i Fransızlara bırakmaları, Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinin Hatay'ın Türk-Müslüman halkı tarafından anlaşılmasına yol açmış ve ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.

Fransızların kendilerine bahşedeceği ile yetinmek niyetinde olan ve bu amaçla da Fransızlara karşı bir harekete girişmeyerek, onların çıkarlarına hizmet eden ve propagandalarına alet ettikleri Hataylıları da bu amaca yönlendirmek isteyen Hatay'ın Arap eşrafı, kendilerine karşı oluşan bu memnuniyetsizlik ve tepki üzerine durumu kurtarmak amacıyla Kuseyr'in Ziyaret köyünde bir kongre yapmaya karar vermişlerdir.

Bu kongrede de yine kendi amaçları doğrultusunda, Fransızların gücünden bahseden, Halep gibi bitmez tükenmez kaynakları olan bir şehrin bile onlar karşısında direnemediğini belirterek, halkı umutsuzluğa sevk etmeye çalışan, Hatay'ın Fransızlara karşı direnemeyeceği söylemi ile en iyi çıkar yolun onlarla barış yapmak olduğunu söyleyen Hatay'ın Arap eşrafına tepki büyük olmuştur.

Kongrede, Türkiye'den ayrılmama ve bu uğurda işgale karşı sonuna kadar mücadele etme azminde olan vatanperver Türklerin yönlendirmeleri ile Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinin öğrenilmesi sonucu, Arap hükümeti yanlılarının kongreden beklentileri boşa çıkmış, Hatay Türkleri Fransızlara karşı yapılacak olan mücadeleyi Araplardan bağımsız olarak, TBMM Hükümetinin kontrolünde yapma kararı almışlardır.

Bununla birlikte Hatay mücadelesi, 1921 Ankara Antlaşması'na kadar silahlı mücadele, 1921'den 1939'a kadar siyasi mücadele evresi olarak sürdürülecek ve nihayetinde 1939'da Atatürk'ün ölümünden sonra fakat onun yaşamı boyunca Hatay için yaptığı mücadele ve aldığı tedbirler sayesinde Hatay, Türkiye'ye katılacaktır.

Araştırma Etiği

Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir araştırmayı içermemektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Çalışma tek yazarlı olduğundan katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturan herhangi bir husus bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Abadan, Y. (1972). *Mustafa Kemal ve Çetecilik*. 2. Baskı. İstanbul: Varlık Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri 1915-1919. (2003). C. 2. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III.* (1997). C. II. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atay, F. R. (1999). *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı.
- Bolat, M. (2018). Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı Sırasında Mondros Mütarekesi ve Sonrası Oluşan Duruma Tepkisi ve Hatay'a Yönelik Faaliyetleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/Özel Sayı, 73-102.
- Bolat, M. (2020a). Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi ve Aleviler Devleti. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 93, 143-162.
- Bolat, M. (2020b). İşgalden Ankara Antlaşması'na Kadar Fransızların Hatay'da Uyguladıkları Politikalar (1918-1921). *Anavatana Katılışının 80.Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu (4-6 Nisan/ Hatay) Bildiriler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. Türkçesi: Mehmet Harmanlı. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)*, Kurum: DH.EUM.AYŞ. Yer Bilgisi: 65.37. Belge Tarihi: H.22.07.1337.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)*, Kurum: HR.SYS. Yer Bilgisi: 2709.11. Belge Tarihi: H.15.06.1335.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)*, Kurum: BEO. Yer Bilgisi: 4541.340546. Belge Tarihi: H.02.02.1337)
- Dinamo, H. İ. (1975). *Kutsal İsyan I*. İstanbul: May Yayınları.
- Erdal, İ. (2020) Türk Dışişleri Bakanlığının Raporuna Göre, Hatay Meselesi Bağlamında 1938 Türkiye-Fransa Müşterek Beyannamesinin Suriye, Bulgar ve Yunan Basınına Yansımaları, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (20), 91-115.
- Tekin, M. (Hazırlayan). (2009). *Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Hatipoğlu, S. (2013). Cumhuriyet Dönemi Hatay Tarihi (1919-1985). *Hatay Tarihi*. Hatay: Hatay Valiliği Yayınları.
- Kemal, C. (2010). Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 12 (46), 367-400.
- Konuralp, N. A. (1970). *Hatay'ın Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi*. İskenderun: Hatay Postası Gazete ve Basımevi.
- Köylü, M. (2017). *Ne Umduk Ne Bulduk*. İstanbul: Hiperyayın.
- Lord Kinross. (1994). *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu*. Türkçesi: Necdet Sander. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Melek, A. (1991). *Hatay Nasıl Kurtuldu*. Ankara: TTK.
- Orbay, R. (1993). *Cehennem Değirmeni- Siyasi Hatıralarım- I*. İstanbul: Emre Yayınları.

Pehlivanlı, H. Sarıay, Y. ve Yıldırım H. (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Sarıay, Y. (2010). Atatürk'ün Hatay Politikası-I (1936-1938). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Schmidinger, T. (2016). *Suriye Kürdistan'ında Savaş ve Devrim*. Çeviren: Sevinç Altınçekiç. İstanbul: Yordam Kitap.

Selek, S. (1968). *Anadolu İhtilali*. 4. Baskı. İstanbul: Burçak Yayınevi.

Soyak, H. R. (2010). *Atatürk'ten Hatıralar*. 6. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tanör, B. (2016). *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tekin, M. (2018). *Dünden Bugüne Suriye ve Türkiye Suriye İlişkileri*. Adana: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları.

Tekin, M. (2010). *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Tekin, M. (2000). *Hatay Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi. (2009). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

Türkmen, A. F. (1939). *Mufassal Hatay Tarihi, Hatay Manda Tarihi Silahlı Mücadele Devresi*. 4. Cilt. İstanbul: Tan Matbaası.

Türkmen, Z. (2000). Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16 (47), 395-419.

Yerasimos, S. (2010). *Milliyetler ve Sınırlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

During World War I, the Allied Powers made various agreements among themselves about the future status of the Ottoman Empire's territories. With one of these agreements, the Sykes-Picot Agreement, France gained direct control over Lebanon and Syria, while Britain gained rights over Southern Mesopotamia, extending from Baghdad to the region including Haifa and Acre.

France and Britain, who aimed to establish colonial systems in these lands, they used the communities and influential people in the Middle East, whom they deceived with the promise of independence, as a tool to achieve these goals.

In the meantime, the Arabs, who attempted to revolt against the Ottoman Empire, which was in constant contact with the Entente States during World War I, entered Damascus under the leadership of Faisal and declared an Arab government in Syria on October 7, 1918. Not content with this and wanting to expand the borders of the Arab government even further, Faisal tried to ensure that governments affiliated to him were declared in neighboring cities through his men and Arab government supporters, and one of these cities was Antakya. Accordingly, an Arab government under Faisal was declared in Antakya on October 27, 1918 by the Arabist notables.

The communities of different religions, races and sects that make up the demographic structure of Hatay have been in different tendencies in the environment created by World War I and the subsequent Armistice of Mudros. In general, the Turks, who constitute the vast majority of the people of Hatay, followed the policy of remaining loyal to the Turkish State, while the minorities were pro-French, and the Arabs or the people who were not Arabs but were influenced by their propaganda were pro-Arab government.

The pro-Arab government supporters, who were within this demographic structure and who tried to influence the people of Hatay with the discourse that the Ottoman Empire would no longer be here after World War I, who invited the people of Hatay to work together for an Arab government to be established in the region rather than being a French colony on the basis of religious brotherhood and to work together for an Arab government to be established in the region and to fight against the French for this purpose, and who won some of the people of Hatay with their propaganda, aimed to declare an Arab government in the region and to join this government to the Arab state established in Syria.

Meanwhile, with the Paris Peace Conference and the subsequent San Remo Conference held in April 1920, the Entente powers reached a consensus on the future of the Middle Eastern territories. Accordingly, and in accordance with the agreement previously made between France and Britain for these lands, the Arab provinces were taken from the Ottoman administration, divided into units called "mandates" and left under the protection of Britain and France. Accordingly, the Syrian region also fell to the French.

Method

In this article, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used and the Kuseyr Congress, a local congress organized in Hatay in 1920 during the Turkish National Struggle Period, was evaluated using archival documents, copyright and research works.

Findings

During World War I, contrary to the expectations of the Arabs, who fought against the Turks by acting with the Allied Powers with the dream of establishing an independent state for themselves,

but who actually served the interests of the Allied Powers, the French established a mandate administration in Syria and the Arab State established in Syria was destroyed by the French. The Arabist notables of the Hatay region preferred to cooperate with the French in order to ensure their interests, just as Faisal had advised the more prudent to seek a compromise that would satisfy French demands and maintain the Syrian kingdom after the collapse of the Arab State. They used the Hatayans, whom they tried to influence by giving the image that they were fighting against the so-called French occupation, in line with their own interests, and by discouraging them from fighting the French with their propaganda, they tried to maintain their influence in the region under the conditions that the French would grant them.

This unity, which was maintained until July 1920 with the propaganda of a joint struggle against the French occupation, weakened and came to a breaking point when the real intentions of the Arabists were understood due to the attitude of the Arabs against the occupation of Aleppo by the French and the effect of the Turkism propaganda made through the national organizations in Hatay until that period.

When the French occupied Aleppo, Faisal's government showed no resistance and surrendered to the French forces. Despite this attitude of the Arabs, the Turks did not accept this occupation and reacted against it. After this attitude of the Arabs towards the occupation and the occupiers, it no longer seemed possible for the Turkish and Arab resistance forces to act together. In this situation, it became a necessity for the Turkish and Arab people of the region to convene a congress and draw their future course according to the decisions to be taken definitively.

Although they had lost their reputation and credibility, the Arabist notables of Antioch decided to convene a congress in Qusair as a last resort to salvage the situation and direct the people of the region in their own interests. They sent men everywhere and invited the village elders and gang members of Qusair to Ziyaret village. The next day, a large crowd of people gathered on the hill of Ziyaret village.

In the congress, the pro-Faisalists expressed their opinion to stop the clashes and demanded that the gangs surrender their weapons to the French. Thus, the congress would be directed according to the Arabists' aims, and the Turks would be eliminated by putting an end to gangsterism. This negative idea was met with reaction by the majority of the participants of the congress.

The majority of the participants of the congress agreed that the national resistance should be carried out under the Maraş Kuva-yı Milliye from now on. From now on, Hatay Turks decided to carry out the struggle against the French independently from the Arabs.

Conclusion, Discussion and Recommendations

When the Arab supporters, whose expectations from the Congress were frustrated, did not support this attitude, the Arab influence in the Antakya, Kuseyr and Amik Kuva-yı Milliye ended. The Congress of Qusair marked the beginning of the transition of the Kuva-yı-Militia in the region from Arab influence to the influence of the Turkish Grand National Assembly of Turkey (TBMM) Government and paved the way for Ankara to take full control over the Turkish Kuva-yı-Militia in the region. After this, the Turkish Kuva-yı Milliye in the region quickly reorganized, and the II Corps in Maraş was contacted about what to do.

This meeting, which was held in Kuseyr by Turkish and Arab representatives of Hatay, had the characteristics expected from the concept of congress, i.e. it was organized by people who had the power to represent the resistance in the Hatay region and the authority to make decisions about the political and administrative future of the region. After this congress, the struggle for Hatay entered a restructuring and the supporters of the Government of the Turkish Grand National Assembly reorganized the regional resistance under the control of the Turkish Grand National Assembly, away from Arab influence, and created an organizational and structural power.